

Ankara'nın Ermeni Sorunu Diplomasisi

Mim Kemal Öke*

Önce teröristleri sahneye çıkıttı. Yetmişli yıllardan başlayarak ASALA, yurt dışındaki Türk temsilcilerini hedef almıştı. Suikastler birbirini kovaladı. Ardından propagandacıları gördük. Avrupa başkentlerinin sokaklarında Türk(iye) aleyhtarı sloganlar bir süre sonra televizyon ekranlarına, gazete sütunlarına aksedecekti.

Neydi davaları?

Doğu Anadolu'nun Ermenilerin hakiki yurdu olduğu, Türklerin bu bölgeyi esas sahiplerinden zorla aldıkları ve sistematik katliamlarla onları buradan kovmaya çalıştıkları ve 1915'te de nihai amaçlarına ulaşmak için planlı bir soykırım uyguladıkları iddia ediliyordu.

Yüzyıllardır "Korkunç Türk" peşin hükmüyle Türk insanını ve onun tarihteki yerini değerlendirmeye alışmış bir çevrede bu suçlamalar kolaylıkla serpilerek, Batı kamuoyunda Ermeni terörizmini meşrulaştıracak, hatta bir ölçüde onu cesaretlendirecek "ahlaki" bir boyut kazandı. Ne zaman ki, Ermeni terör eylemleri Avrupalılara da - Paris, Orly baskınında olduğu gibi - sıçradı; o günden

sonra silahlı mücadele diplomasi kulvarına intikal ediverdi. Sanki, Batı, "Bize ilişmeyin, biz sizin davanıza sahip çıkarız" demişçesine...

Ve Ermeni davası, "siyasallaşiverdi". Batı devletleri birer ikişer 1915 Ermeni "Soykırımı" nı tanımaya başladılar; parlamenterlerinde bu yönde tarihsel hükümler dile getirdiler, getirmekteler. Hatta kimileri bu soykırımı inkara teşebbüs edenleri dahi cezalandırma yasaları çıkartmaktalar.

İstenilen belliydi. Müfrit Ermeni odaklarının "3 T Doktrini" diye ortaya koyduğu hedefler; a) Tanınma, b) Tazminat ve c) Toprak olarak özetlenebilirdi. Bu kademeli plana göre, Ankara ilkin tarihinde bir soykırım lekesi bulunduğunu "tanıyacaktı". Adeta Musevi holocaust'unda Almanya'nın izlediği sürece paralel bir tırmanışla Ankara, ikinci aşamada tehcir sırasında katledilenlere tazminat vermekle yükümlü olacaktı.

Üçüncü ve nihai basamakta ise Türkiye - nasıl olacaksa - Büyük Ermenistan için toprak bahşedecek veya daha iyimser bir tahlille Ermenistan'ı Kafkasya'daki sıkışmış topoğrafyasından kurtarmak üzere bu devletin denize çıkışını temin edecek ve koridoru Erivan'a hibe/hediye edecekti!

3 T paketinin "olabilirliği" tartışılabilir niteliğe haiz olsa da sadece "soykırımı tanıma" şıkkının kabulü bile Türkleri Küresel Toplum'da yeni Naziler olarak damgalamaya yetecekti ki, bu leke ile yaşamının ulusa getireceği prestij kaybının ötesinde, hafife alınmayacak/küçümsenmeyecek nesnel sınıktılar da Türkiye'nin dış siyasette başını ağrıtabilecektir. Bu konuda delil olarak II. Dünya Savaşı sonrasında bir Alman yurttaşının uluslararası sistemde hangi mahcubiyetlere gark olduğunu hatırlatmak herhalde yeterli olacaktır.

Bugün, söz konusu kampanyanın 2015'e kilitlendiğini ve tehcirin 100. yılında

(*) Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi Ticari İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

en azından Türkleri, uluslararası camianın tazyiki ile, soykırımı bizzat itiraf ettirmeye odaklandığını kaydedebiliriz.

Türkiye, hem seksenlerde, hem de geç doksanlarda Ermeni Sorunu'nun karşısına dikildiğini görünce, bu gelişmeleri ilkin Batı toplumlarındaki lobilere şirin gözükme hevesine; başka bir deyişle Ermeni "oybanklarına" göz kırpmaya demokrasinin cilvesi olarak değerlendirdi. Ne var ki, "üçüncü dalga" dediğimiz cereyanla ikibinlere doğru sözde soykırım tasarıları belededikleri bir sürt ve yoğunlukla siyasi meşruiyet kazandıkça, Ankara, belki de telaşla; "Acaba bu Sevr Sendromu'nun bir boyutu mudur?" kaygısıyla Ermeni hareketini Kürt ayrılıkçılığı ve onların Batı'daki hamilerinin emperyal(ist) yeraltı diplomasisi ile irtibatlandırdı. Başına uluslararası komplo(lar) örülmeye çalışıldığını için düşünmeye başladı.

Ermenistan'ın "Kürdistan"a mı, "Kürdistan"ın mı Ermenistan'a yataklık ettiği yönünde, zıt illiyetli teoriler komplo stratejistleri tarafından kamuoyunda dile getirildi. Ardından Türkiye'nin ekonomik kurtuluşunu garantileyecek "Bakü- Ceyhan Boru Hatları" projesini sabote etmeye yönelik bir tezgah olabirliği de ifade edildi. Dahası, "Uygur-lıklar Çatışması" tezinin makro planda global sisteme yamanma gayretleri doğrultusunda mı Ermeni tasarıları kullanılmaktadır? sorusu belirdi zihinlerde...

Şöyle ki, saldırgan bir İslami terör furyasını yalanlarcasına, Bosna'da, Kosova'da, hatta Batı Trakya, Bulgaristan, Filistin vd. coğrafyalarda Müslümanlar ezilmiyorlar mıydı? Hele Sırlar sayesinde Nasranilerce tatbik edilen etnik temizlik vahşetine karşı Ermeni tehciri hadisesini hortlatıp, "Bakın, bir zamanlar Müslümanlar da soykırım yapmıştı" diyerek kendi icraatlarını mazur göstermeye mi çabalıyorlardı? "İşte, İslam da katliam yapar" imajı mı, dinselğin Batı'da dahi arttığı ve bir nevi kültürel ırkçılıkla şiddete döküldüğü bu ortamda Ermeni Soykırımı, anti-İslamizm'e mi eklemlemek isteniyordu?

Yoksa, AB'ye katılım sürecinde Kopenhag Kriterleri'nde mahfuz azınlıklara yönelik kültürel hakları kabullenmeye yanaşmayan aday ülke Türkiye'ye aba altından sopa mı gösterilmeye çalışılıyordu? Başka bir deyişle, bu hakları verin, yoksa... Tarzında, "fair play"e uymayan bir pazarlık mı söz konusuydu? Diğer bir ifade ile çokkültürlülüğü ve/ya çoğulculuğu benimsemediği ölçüde/sürece Türkiye "cezalandırılacaktır" mesajı mı iletliyordu?

Bu liste muhayyilenin genişliği oranında uzatılabilir. Bu faktörler, muhataplarımızın art niyet(ler)i ölçüsünde kısmen ya da tamamen geçerlilik kazanabilirler. Bunu arşivler ileride belgeleyecek; ancak Türkiye, bu erken zamanda bile ASALA'nın ardından bazı Batılı müttefiklerinin, hatta komşularının olduğunu - hiç olmazsa ona kısmen destek verdiklerini - haykırmaktan çekinmiyordu.

Peki, Türkiye tasarıları hangi tezlerle göğüsledi?

İlkin, Ankara çeşitli broşürlerle Osmanlı döneminde Ermenilerin "tebaa-i sadıka" olduğunu vurguladı. Bu düşünceye göre -bu kurgu doğru olsa da- hakları birbirine düşüren 19. ve 20. yüzyıl Batı emperyalizmiydi. AB'ye katılma iştihakı içinde bir Türkiye'nin Sevr Sendromu'na bu kadar angaje oluşu tabii ki, Avrupalıları rahatsız ediyordu. Üstelik, müfrit olmayan Ermeni grupları da şu "millet-i sadıka" deyiminin sık sık telaffuz edilmesinden gocunuyorlardı. Zira, onlara göre "köpekler" sadıktı ve acaba Türkler teşbih ile kendilerine hakaret mi ediyorlardı? Hele her ASALA teröründen sonra yüksek tirajlı Türk gazetelerinin suikastçileri manşetten "köpekler" diye mühürlemesi, onlarda bu çağrışımı yapıyordu. Bu bağlamda bazı kalemlerin Diaspora ve/ya Erivan'ı da içine katacak şekilde "Ermeni" terörü diye vasıflandırması; teröre karşı olan Ermeni kitlelerini gücendirmeye ve Türkiye'den uzaklaştırmaya yarıyordu.

Türkiye ikinci aşamada bu tasarılarla karşı savunmasında, sanki işi üzerinden sı-

yırmak intibasını verircesine “Bu işi tarihçilere bırakalım” temasını geliştirdi. Bu arada meseleyi akademik insaf ölçüsüyle ve gönüllü olarak ele alan Türk ve yabancı bilim adamlarını ya yalnız bıraktı, ya da süreç içerisinde kırdı. Öyle ki, seksenlerde ABD’de 69 bilim adamının Türk tezini doğrular yönündeki çıkışı, doksanların sonunda maalesef tekrarlanamadı.

Üçüncü olarak Türkiye, resmi/yetkili ağızlarıyla yukarıdaki teze ilave kabilinden “Meclisler tarih yapamaz” can simidine yaşıtı. Parlamentoların işi siyaset yapmaktı. Tarih siyasete alet edilemezdi. Ermeni-Türk tarihini de parlamentolarda parmak marifeti ile yazmak hiç bilimsel olmuyordu. Etik de değildi. Tabii, haklıydılar. Ancak, bunu savunan TBMM’de, özellikle Ermeni tasarılarıyla eşzamanlı olarak, yolsuzluk iddiaları gensozurulara dönüşmüş ve Türk siyasal sistemi parmak hesabı ile haklarında şaibe iddiası bulunan parti liderlerini -aynı yöntemle- aklamış ve/ya karalamaya çalışmıştı. Bu bağlamda Fransa’nın meclisinden Ermeni tasarısını geçirmesine misilleme olarak TBMM’de de “ya sizin Cezayir’de yaptıklarınız neydi?” diyerek serzenişler duyuluyordu. Tarihin meclislerde yazılmasına ilke olarak karşı çıkan TBMM, Paris’teki gelişmelerden sonra Ermeni konusunu komisyonlarında ele alacak ve bu konuya hasredilen komitenin adı Fransa’nın Cezayir’deki insan hakları ihlallerinin tarihçesini araştırmaya yönelik bir adla anılacaktı!... Cezayir soykırımına yapışma tutkusunu, iki binli yıllarda da sürecekti. Ancak, 2012’de Cezayir başbakanı çıkıp, Türkiye’nin resmi ağızlarına “lütfen bizi bu işe alet etmeyin” deyiverecekti.

Bu arada soykırım envanteri çıkarılarak, mağdurlar arasına Kızılderililer dahi katılarak tartışma çok tatsız bir mecraya taşınacaktı. İşte, bu çerçevede Batı kamuoyu, Türklerin “Biz de yaptık; ama siz de bizden daha fazla yaptınız...” şeklinde tencerelerin yarıştırıldığı bir psikoza girdiğinden kuşkulunacaktı.

Bu hareketli ortamda Türkiye’de sivil toplum örgütleri ve gönüllü kuruluşlar telin mitinglerinde bayrak yaktılar. Ülke olarak soykırım tasarısına bulaşmış devletlerin mallarını boykot ettik; onları ambargolarla incitmeye çalıştık. Ne var ki, bu infial geçici oldu, saman alevi gibi söndü. Türkiye’nin kararsız ve fevri bir ulusal tepki verdiği ortaya çıktı. Ankara’nın iç kamuoyuna yönelik avutma teknikleri olarak mütalaa edildi. Misillemelerin geçici ve göz boyama kabilinden devreye sokulduğu sanıldı. Bu da tabii Ankara’nın tepkisini “sınayan” Batılı diplomatik merciler için tasarılarla devam etme cesareti verdi.

Ermeni Sorununa karşı Türkiye, dördüncü olarak Büyük Güçlere (Batı’ya) “Biz sizin en kavi/ sadık müttefiniz değil miydik? Bu tavrı bize reva görüp, soykırım yaftasını yapıştırmaya çalışmanız ayıptır “ mealinde serzenişte bulundu. Soğuk savaş zihniyetini çağrıştıran bu sitemler Batı’ya inadına antipatik geliyordu. Türkiye’nin jeostratejik işlevselliğini onlara hatırlatmak güç modeli üzerine kurulmuş bir uluslararası ilişkiler anlayışının köhneleşen yansımasıydı. Oysa ki, Batı’da (samimi olmasa da) postmodern bir söylem yükseliyordu. Kimlik sorunsalı çerçevesinde etnisite (etnik kimlikler) güya korunmaya alınmaktaydı.

Gerçek şu idi ki, ister Çin gibi bu vakıayı “insan hakları emperyalizmi” şeklinde sitemle karşılayın, ister Küresel Toplum’un ayrılmaz parçası global etiğin samimi ifadesidir diye vasıflandırın; uluslararası sistem insan/azınlık hakları, çokkültürlülük ve çoğulculuk diye tanımlanan yükselen yeni değerlere karşı hassaslığı giderek artıyordu. Bu duyarlılık çerçevesinde, adeta bu duyarlılıklara tarihsel derinlik kazandırmak açısından jenosit ayıpları, hiç olmazsa dünya siyasetine moralist açıdan bakanların pragmatik zaviyesinden giderek daha fazla hatırlatılıyordu. Ruanda kınanmakta, İsrail suçlanmakta, Miloseviç yargılanmaktaydı... Jenositlerin tarihi veya aktüel olanları, yeni uluslararası siyasi düzenin farklılıkların “tanınmasına” ilişkin

beklentilerin ne denli haklı olduğunu adeta ispatlayan acı örnek olaylar, bir daha asla denilen trajik episodlar olarak, geleceğin inşasında “kullanılmaya” başlanmıştı. Sistemin bu raddeye devinimi Ermeni soykırımı tasarısı peşinde koşanların yelkenlerini doğal olarak dolduruyordu.

Söz konusu değişen konjonktürde Türkiye'nin dezavantajı, Soğuk Savaş'ın bitimi ile eski müttefikleri gözünde -geçici de olsa- jeostratejik ağırlığının erozyona uğramasıydı. Soğuk Savaş sonrası “bundan böyle sürekli barış...” diye avunulan ortamında Ankara'nın güvenlik marjuna eskisi kadar ihtiyacı olmadığını düşünen müttefikleri Türkiye'nin insan hakları sicilindeki unsurlara düne, o dehşet dengesi günlerindeki siyasal gerçekçilik prizmasından (yani hoşgörüyü) bakamayacakları belli olmuştu. Türkiye'nin demokratikleşmesi ve bu süreçte de çoğulculuğu bekleniyor; bu kavşakta da insan hakları ihlalleri, terör faktörü ikincil plana atılarak, sıklıkla eleştiriliyordu. Dolayısıyla, acıdır belki ama içinde hakikat payı da mutlaka vardır, Türkiye yükselen değerlere uyum sağlamada geciktikçe Ermeni soykırım tasarısı bir yerde Batılılar'ın oryantalist şablonunda ağırlığını artırıyor. Başka bir deyişle bugün, dünü koşullandırıyor. 1915, bu kez günün hassasiyetleri istikametinde inşa ve/yaratılıyor.

Hele kaynama halindeki bu ortamda Ankara'nın Batılı müttefiklerine, siyasal gerçekçiliğin raconunu anımsatarak, Türkiye'nin Avrasya'nın güvenliği bağlamında olsun, Balkanlar ve Ortadoğu'da olsun, en stratejik hatta “pivot” ülke olduğunun altını çizmesi sadece modernite günlerinin nostaljisi içinde olan kamuoyunda akis buluyordu. Özal'ın “Ermenistan'a bir bomba düşse ne olur?” kabilinden çıkışı; tasarıya sempatiyle bakanlara karşı “savunma” araçları ihalelerinde boykot getirilmesi, haklı sebeplere dayansa da Ermenistan'ın Azerbaycan ile birlikte ablukaya alınması, Erivan'ı rahatlatacak geçiş imkanlarından Bakü küstürülmesin diye vazgeçilme-

si, ABD'deki Ermeni lobisine karşı tampon olur diye Yahudilere sığınmak ve akabinde şahin İsrail ile işbirliği belki Terpetrosyan'ı dize getirmiş ; ancak Taşnaklar'ın yeniden avdeti ile Erivan'a egemen olan Koçaryan'ı ikna edici olamamıştı.

Bu kez Ermenistan daha da “şahinleşmiş” ve nitekim üçüncü dalga Ermeni furyası bu dürtü ile uluslararası sisteme intikal edivermişti. Gelişmeler, bu çerçevede değerlendirildiğinde, bazı gözlemciler, Türkiye'nin, belki Batılılar tarafından hazırlanmış; ancak kendinin de payı olduğu bir tuzağa düşüp düşmediğini sorgulamaktaydılar. Çünkü, Türkiye'nin atağı militanlaştırılmış realizmiyle paralel bir dokuydu. Böylelikle, Ermeni Sorunu'nu Makyavelist çıkarıcılıkla savunan Avrupalılara etkili olmadığı gibi, dünya siyasetine ahlakçı paradigmadan bakanlara da bilakis itici geliyordu.

2000'lere doğru ise artık Türkiye, uluslararası ilişkilere yeni bakış açısına aşina olduğunu kanıtladı. Türkiye AB'ye uyum yasaları doğrultusunda ciddi demokratik açılımları gerçekleştirebilmişti. İşte, bu bağlamda Türkiye, Ermeni cemaatini hoşnut kılmak açısından, başta vakıflar olmak üzere çeşitli rahatlatıcı tedbirler aldı. Türkiye'deki düşünce özgürlüğü açısından bir boyutu da Ermeni Sorunu'nun kamuoyunda (lehte ve aleyhte görüşlerce) rahatça tartışılır hale gelmesiydi. Soykırımın kabul edilmesi doğrultusunda tezler, ülke içinde bile özgürce telaffuz edilebiliyordu. Ancak, bu ortamda Hırant Dink'in öldürülmesi bu gelişmeleri bir anda gölgeleyiverdi. Yine de bu müessif olayın ardından Dink'in anısına sahip çıkılışı Batı'ya Türkiye'nin içtenliğini sınama imkanını sunmuştur, sanırız.

Yine de bu bağlamda şunu eklemek isteriz: Evet, Türkiye çağdaş ahlaki paradigmalar uyarınca çoğulculuğa hoşgörülü olmalıdır ancak sözde soykırımın itirafı / ikrarı, bu ilkenin ön kabulü sayılmamalıdır. Sanki Türk kimliğine Ermeni “soykırımı”nı kabullenme

aşısı yapılırsa, gelecekte Küresel Toplum'a katılımında psiko-antropolojik bir devrimsel momentum sağlanacağını kestiren aydınların gayretlerini Osmanlı'yı anlayamamanın bir kompleksi olarak değerlendiriyoruz.

Kaldı ki, Ermeni Sorunu'nu tarihsel perspektifte incelerken meselenin ortaya çıkışında emperyalizmin "tezgahını" göz ardı etmek hiç de bilimsel ve etik bir tavır olmayacaktır.

Bizce tasarımcıların iddialarının odağında "tanınma" unsuru vardır. Bu ögeye başta diaspora olmak üzere tüm Ermeniliği, uluslaşır bir kimlik şeklinde üretmeye ve varlığını sürdürmeye tabi kılınan vazgeçilmez bir motif olarak sarılmaktadırlar. Soykırım, ulusal kimliği victimization (= kurbanlaştırılmışlık) sendromu üzerine inşa eden biçilmiş kaftandır. Acıların bir ulusu cemaatleştirdiği sosyal bilimlerin yabancıları değildir. Burada holocaust trajedisinin Museviliğe, hatta İsraililiğe neler kattığı düşünüldüğünde, bazı Ermeni mihrakları aynı tarihsellikten yararlanarak, onu kopyalayarak siyasal kültürlerini tasarlamaya soyunmuşlardır. İşte, soykırım eğer Ermenilere özgü "ben idraki" tasarımının altından çekilirse, sanki uluslaşmalarına hanel geleceğinden kaygılanmaktadırlar. Söz konusu psikoz, bu çerçevede değerlendirildiğinde Ermeni sorununun çözümünün tarihte değil, ulusun sosyo-psikolojisinde yattığı açıktır. Bir başka deyişle, düğüm buradadır: Çünkü, Ermeni nasyonalistleri, Diaspora Ermenileri, hatta Ermenistan yurttaşları için jenosit, onların kimlik ve kişiliklerini oluşturan temel

öznedir. Bu tema etrafında kurmuşlardır kültürel varlıklarının hikmet-i vücudunu... Karşımızda sosyo-psikolojik boyutları ağır basan bir victimization (kurbanlaştırılma) kompleksi vardır. Bunu ellerinden, tarihi bilgi ve belgeler ışığında, aldığımız vakit kendilerini tanımlayacak "öteki"nden, ötekini "de-humanize" eden -insanlık dışılaşırarak- temel olgudan mahrum kalacaklardır.

Bu bağlamda asıl vurgulanması gereken Ermeni milliyetçilerinin, post-modern/neo-liberal paradigmanın yükselen parametrelerinin aksine, onunla zıtlaşacak şekilde, kimliklerini "öteki"ne nispetle kurgulama inatlarıdır. Bu öyle bir komplekstir ki, Ermeni milliyetçileri kendi özbenliklerine kendi uydurdukları bir Türk imajının negatifinden tab edersesine ve tabii ki Türk'ü "de-humanize" edersesine sosyallik ve meşruiyet kazandırmak istemektedirler. Yine bu bağlamda çokkültürlülük paradigmasının varsayımlarına aykırı bir şekilde soykırımı kabulü kendi cemaatçiklerinin tartışılmaz kriteri olarak benimsetmekte, farklı düşünen soydaşlarını cezalandırmakta, toplumlarını komünalizm içinde esir almaktadırlar. Bu da bir yerde yeneden Ermeni'nin Ermeni'ye zulmüdür.

Demek ki, çözüm; Türklerin tarihi (ve dolayısıyla kimlikleri) ile yüzleşmesinde / hesaplaşmasında değil, kendini bu soruna tutsak kılan bazı Ermeni çevrelerinin kendileriyle yüzleşip, bizlerle barışabilmeyi başarmasındadır. O eşiği aşabilirlerse, Küresel Toplum'da "acınası" değil, "sayılısı" hale geleceklerdir.